

**HVORFOR ER DET
ULIKHETER MELLOM
EVANGELIENE?**

WHY ARE THERE DIFFERENCES IN THE GOSPELS?

WHAT WE CAN LEARN FROM
ANCIENT BIOGRAPHY

2017

MICHAEL R. LICONA

FOREWORD BY CRAIG A. EVANS

Copyrighted Material

EVANGELIENE SOM OLDTIDS BIOGRAFER ("BIOS")

- ▶ Evangeliene ble ansett som en egen sjanger helt til midten av det 20. århundre
- ▶ 1977: gresk-romersk historieverk (Charles Talbert)
- ▶ 2004: gresk-romersk biografi ('bios') (Richard Burridge)

SÆRPREG FOR EN 'BIOS'

- ▶ Historier, utsagn, anekdoter og taler kombineres til en sammenhengende fortelling
- ▶ Hovedpersonens liv fortelles ikke alltid i kronologisk rekkefølge
- ▶ Hovedfokuset ligger på hovedpersonen og ikke på en tidsperiode, hendelse eller styresmakt som i et historieverk.
- ▶ Lite eller ingen psykoanalyse av hovedpersonen

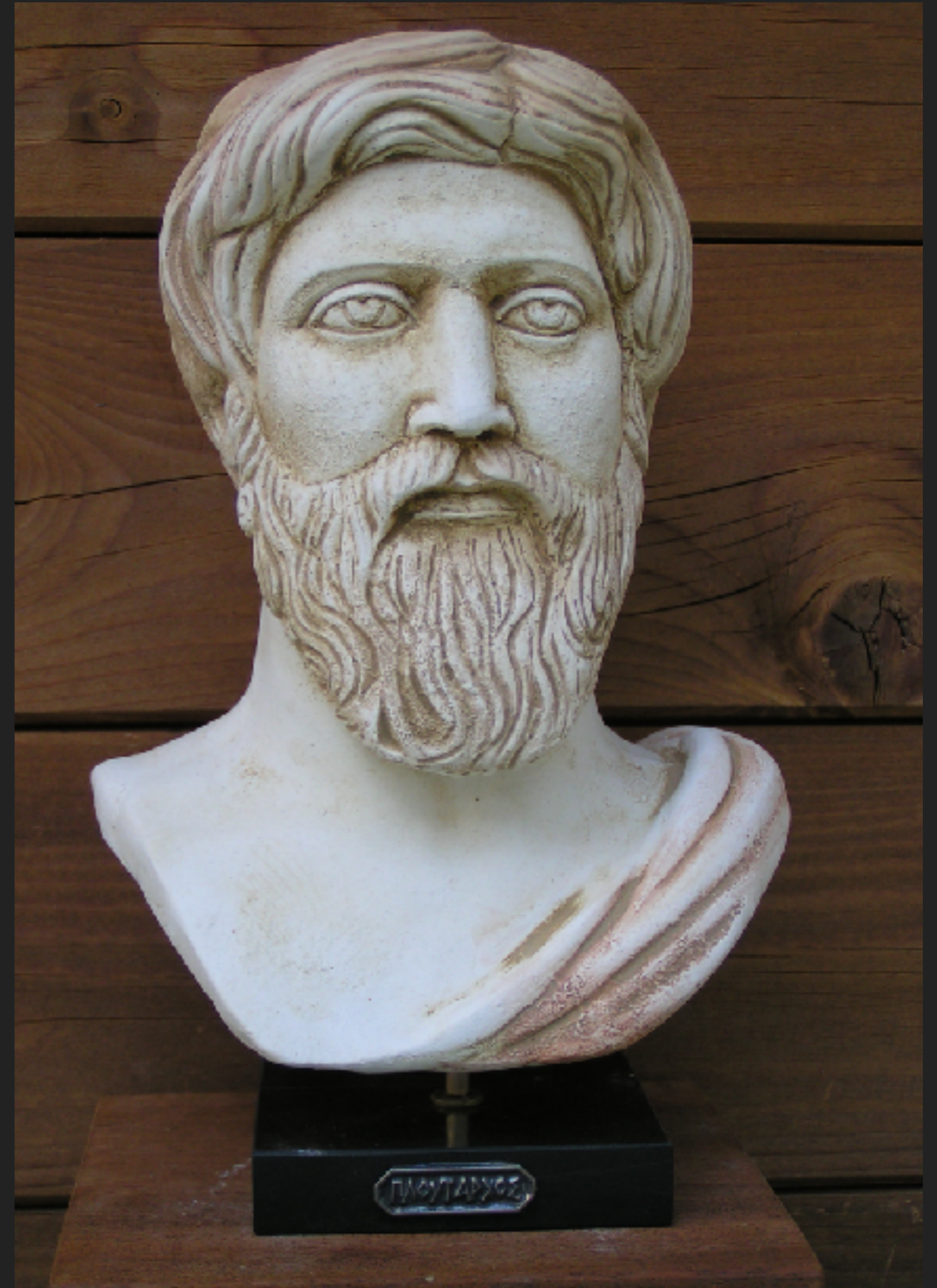
SÆRPREG FOR EN 'BIOS'

- ▶ Vi lærer noe av hovedpersonens slekt og deretter går fortellingen raskt fram til begynnelsen av hans offentlige liv. Målet var høydepunktene fra livet hans, ikke hele livshistorien.
- ▶ Middels lengde var 10000-25000 ord.
- ▶ Biografier om filosofer og lærere ble vanligvis satt opp tematisk etter materialsamlinger for å vise ideene og undervisningen deres.
- ▶ Alltid inkludert hvordan personen døde fordi dette kastet lys over andre ting.
- ▶ Poenget: Lære, bli imponert, etterligne - eller unngå.

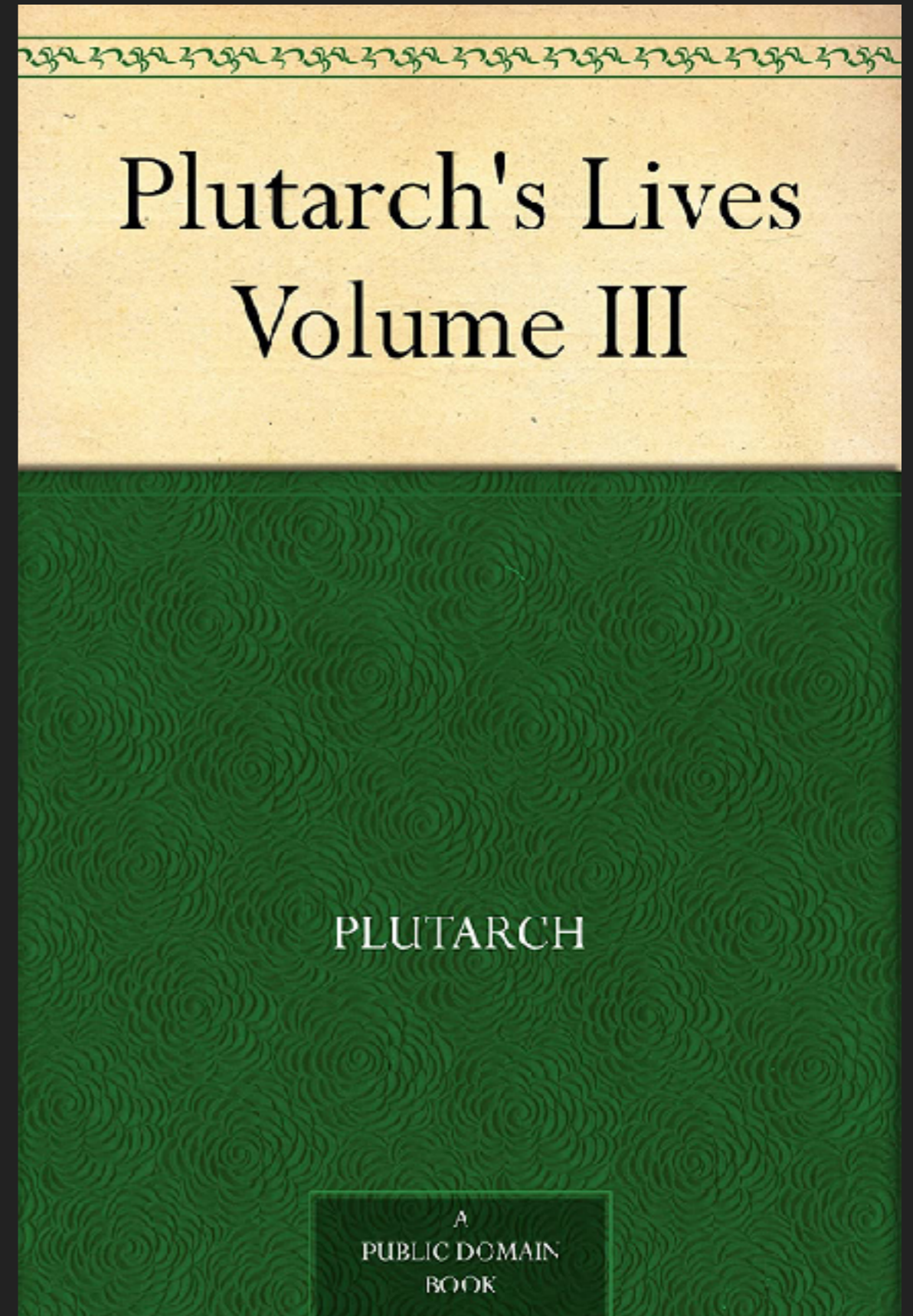
PLUTARK

- ▶ Levde ca. 45-120 e.Kr.
- ▶ Skrev mer enn 60 biografier ('bios') i perioden 90-120 e.Kr. 50 eksisterer fortsatt.
- ▶ Har vært en av hovedkildene for å forstå oldtidens verden

PLUTARK

- ▶ 9 personer deltar i mange av de samme hendelsene, med mye overlapping i innhold (Sertorius, Lucullus, Cicero, Pompei, Crassus, Caesar, Cato den yngre, Brutus og Antonius.)
- ▶ Alle var involvert i hendelser som til slutt førte til den romerske republikks fall i 44 f.Kr.
- ▶ *Vi kan sammenligne hvordan den samme forfatteren fortalte den samme historien flere ganger.*
- ▶ *Vi ser mange forskjeller, og det virker som om han gjør det med en hensikt.*

A black microphone on a stand is positioned on the right side of the image. The background is a smooth gradient from orange on the left to purple on the right. The text is overlaid on the left and center of the image.

VANLIGE FORFATTERGREP I OLDTIDENS HISTORIEVERK OG BIOGRAFIER

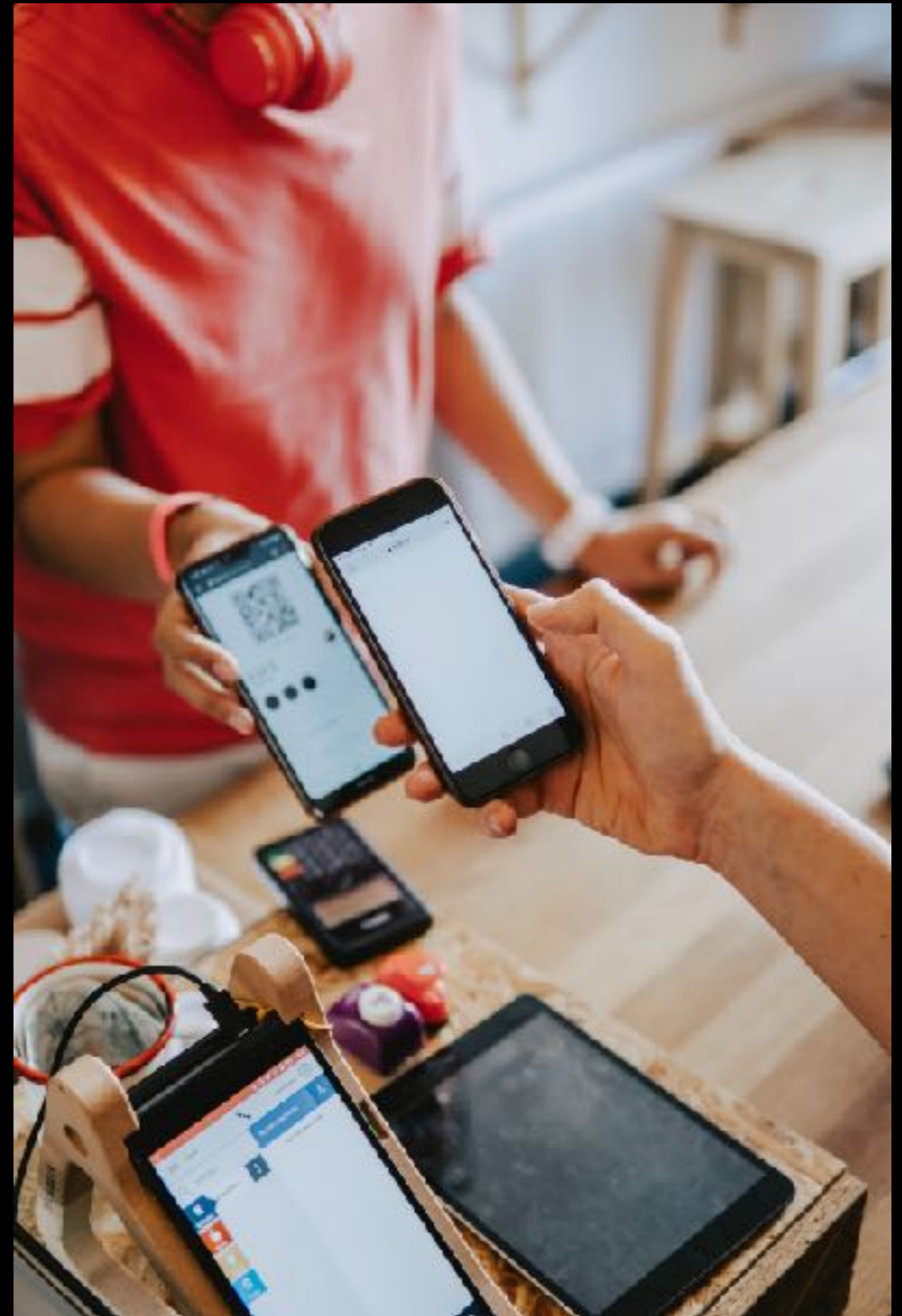
RETORIKK

- ▶ Parafrasering (omskrivning for å tydeliggjøre)
- ▶ Synonymbruk
- ▶ Endring mellom entall og flertall
- ▶ Omgjøre utsagn til spørsmål eller motsatt
- ▶ OSV...

OVERFØRING

Én persons ord eller handlinger tilskrives en annen person

FORFLYTTING

Hendelser rykkes opp fra sin opprinnelige kontekst og settes inn i en annen kontekst

SØKELYS

Fokuseres på en person slik at hans rolle i en scene er tydelig beskrevet, mens det utelates å nevne andre personer som også var involvert.

KOMPRIMERING

Historien forkortes ved at
(unødvendige) ledd utelates.
F.eks. tidsaspekt eller personer.

LUKAS I LUK 24 OG APG 1

▶ Luk 24:

v. 1-12: Jesu oppstandelse

v. 13-35: Emmaus-vandrerne ("samme dag")

v. 36-49: Jesus viser seg for disiplene ("mens de snakket om dette")

v. 50-53: Jesus farer opp til himmelen ("så førte han dem ut")

▶ Apg 1:3 - "I førti dager viste han seg for dem og talte om det som hører Guds rike til."

▶ Et tydelig eksempel på at Lukas **komprimerer** 40 dager til én dag i Luk 24.

1. OFFISEREN I KAPERNAUM

Matt 8:5-13

Da Jesus gikk inn i Kapernaum, kom en offiser til ham og ba om hjelp. «Herre», sa han, «tjenestegutten min ligger lam hjemme og har store smerter.»

Jesus sa: «Jeg skal komme og helbrede ham.» Offiseren svarte: «Herre, jeg er ikke verdig til at du kommer inn under mitt tak. Men si bare et ord, så vil tjenestegutten min bli helbredet. For jeg står selv under kommando og har soldater under meg. Sier jeg til én: 'Gå!' så går han, og til en annen: 'Kom!' så kommer han, og til min tjener: 'Gjør dette!' så gjør han det.»

Luk 7:1-10

Da han fikk høre om Jesus, sendte han noen av jødernes eldste til ham for å be ham komme og redde tjenerens liv. De kom til Jesus og ba ham inntrengende... Men da han ikke var langt fra huset, sendte offiseren noen venner til ham med bud: «Herre, gjør deg ikke mer bry! Jeg er ikke verdig til at du kommer inn under mitt tak – derfor våget jeg heller ikke selv å komme til deg. Men si bare et ord, så vil tjenestegutten min bli helbredet. For jeg står selv under kommando, og jeg har soldater under meg. Sier jeg til én: 'Gå!' så går han, og til en annen: 'Kom!' så kommer han, og til min tjener: 'Gjør dette!' så gjør han det.»

1. OFFISEREN I KAPERNAUM

▶ Plutark:

- I *Cato den yngre* skriver Pompei en hyllest til ære for sin venn Plankus som er tiltalt i retten, men fikk en annen til å lese den opp. Pompei er ikke selv til stede. Dette bekreftes av andre historikere.
 - I *Pompei* stiller Pompei selv opp i rettssaken og leser opp hyllesten.
 - Opplesingen *overføres* fra Pompeis sendebud til Pompei selv, siden han til syvende og sist stod bak hyllesten.
- ## ▶ Matteus *komprimerer* historien ved å utelate de jødiske eldre og vennene og *overfører* budskapet til offiseren selv.
- ## ▶ Matteus presenterer ofte forkortede versjoner av parallellhistorier i Markus og Lukas.

2. JAKOB OG JOHANNES' FORESPØRSEL

- ▶ Mark 10:35-40: *Jakob og Johannes, Sebedeus-sønnene, kom til ham og sa: "Mester, det er noe vi vil be deg gjøre for oss." "Hva vil dere jeg skal gjøre for dere?" spurte han. De svarte: "La oss få sitte ved siden av deg i din herlighet, den ene på din høyre side og den andre på din venstre."*
- ▶ Matt 20:20-23: *Da kom Sebedeus-sønnenes mor til ham sammen med begge sønnene, kastet seg ned for ham og ville be ham om noe. "Hva er det du ønsker?" spurte han. Hun svarte: "Si at disse to sønnene mine skal få sitte ved siden av deg i ditt rike, den ene på høyre og den andre på venstre side."*
- ▶ Mest sannsynlig har Markus *komprimert, overført* og utelatt moren, siden det egentlig er som om Jakob og Johannes spør selv.

3. DEN SPEDALSKE MANNEN (MARK 1:40-45, MATT 8:1-4)

Markus:

- ▶ Jesus helbreder Peters svigermor → "da det ble kveld og solen var gått ned" → "tidlig neste morgen" → "la oss gå av sted" → "så dro han gjennom hele Galilea" → "En mann som var spedalsk, kom til ham" → "noen dager senere kom Jesus igjen til Kapernaum"
- ▶ Kronologien er klar på at Jesus helbredet den spedalske *etter* at han hadde helbredet Peters svigermor.

Matteus:

- ▶ Jesus reiser rundt i Galilea (4:23-25) → Bergprekenen (kap 5-7) → "Så gikk Jesus ned fra fjellet, og store folkemengder fulgte ham. Nå kom det en mann som var spedalsk..." (8:1-4) → "da Jesus gikk inn i Kapernaum, kom en offiser til ham" (8:5-13) → "Jesus kom hjem til Peter og så at svigermoren hans lå til sengs med feber" (8:14-15) → "da det ble kveld..."

3. DEN SPEDALSKE MANNEN (MARK 1:40-45, MATT 8:1-4)

Plutark:

- ▶ Både Plutark, Suetonius og Cassius Dio beskriver hvordan Cæsar en gang gråt ved Alexander den stores statue. Suetonius og Dio sier det skjedde i 69-68 f.Kr., Plutark sier det skjedde i 62 f.Kr.
- ▶ Grunnen til at han gråt var at han da var på samme alder som det Alexander var da han døde etter å ha erobret verden, mens Cæsar selv ennå ikke hadde utført noen stor bragd.
- ▶ Alexander døde 32 år gammel, Cæsar var 31-32 i 69-68 f.Kr. og 38 i 62 f.Kr.
- ▶ I 62 f.Kr. begynte Cæsars maktambisjoner å bli sentrale. Plutark kan ha forflyttet historien til 7 år senere for å få oppmerksomheten rettet mot begynnelsen på Cæsars vei til makten.

3. DEN SPEDALSKE MANNEN (MARK 1:40-45, MATT 8:1-4)

Hvorfor flytte på den?

- ▶ Matt 8-9: Den spedalske mannen, offiseren i Kapernaum, Peters svigermor og andre syke, den lamme mannen, Jarius' datter, kvinnen som rørte med Jesu kappe, to blinde og en stum."
- ▶ Matt 11:4-6: Blinde ser, og lamme går, spedalske renses, døve hører, døde står opp, evangeliet forkynnes for fattige (5:3, 9:10-13).
- ▶ Matteus ser ut til å ha satt den i en kontekst som peker på at Jesus gjorde de tegn som viste at "frelsestiden" (fra Jesaja) hadde kommet.

4. FIKENTREET UTEN FRUKT (MARK 11:12-26, MATT 21:18-22)

- ▶ Markus 11: Da sa han til treet: «Aldri mer skal noen spise frukt av deg!» Og disiplene hans hørte det. ... [Jesus renser tempelet]... Da de tidlig om morgenen gikk forbi fikentreet, så de at det var visnet fra roten av.
- ▶ Matt 21: Da sa han til treet: «Aldri mer skal du bære frukt.» Med det samme visnet treet. Disiplene undret seg da de så det, og spurte: «Hvordan kunne treet visne så brått?»
- ▶ Mulig *komprimering* hos Matteus, med tempelrensingen rett før dette.
- ▶ Eller Markus lager en “sandwich” (fikentre – tempelrensing – fikentre) som tolker hendelsen for oss: Fikentreet representerer Israel som er uten frukt, og Jesus forutsier templets ødeleggelse i kap 13.

5. MANNEN MED DEN VISNE HÅNDEN (MARK 3:1-6, MATT 12:9-15, LUK 6:6-11)

- ▶ Markus: "Så spurte han dem [fariseerne]: 'Hva er tillatt på sabbaten? Å gjøre godt eller å gjøre ondt, å berge liv eller å ta liv?' Men de tidde."
- ▶ Matteus: Fariseerne spør Jesus: "Er det tillatt å helbrede på sabbaten?"
- ▶ Lukas: De skriftlærde og fariseerne har ingen replikker.
- ▶ Matteus **gjør om Jesu spørsmål** til en dialog med fariseerne.

Plutark:

- ▶ I *Cæsar* svarer Cæsar med et utsagn: "Brutus kommer til å måtte vente på dette skinnet."
- ▶ I *Brutus* svarer han med et spørsmål: "Hva? Tror dere ikke at Brutus tenker å vente på dette kjøttet?"
- ▶ Han **gjør om et utsagn til et spørsmål**, eller motsatt.
- ▶ Han bruker **synonymer**.

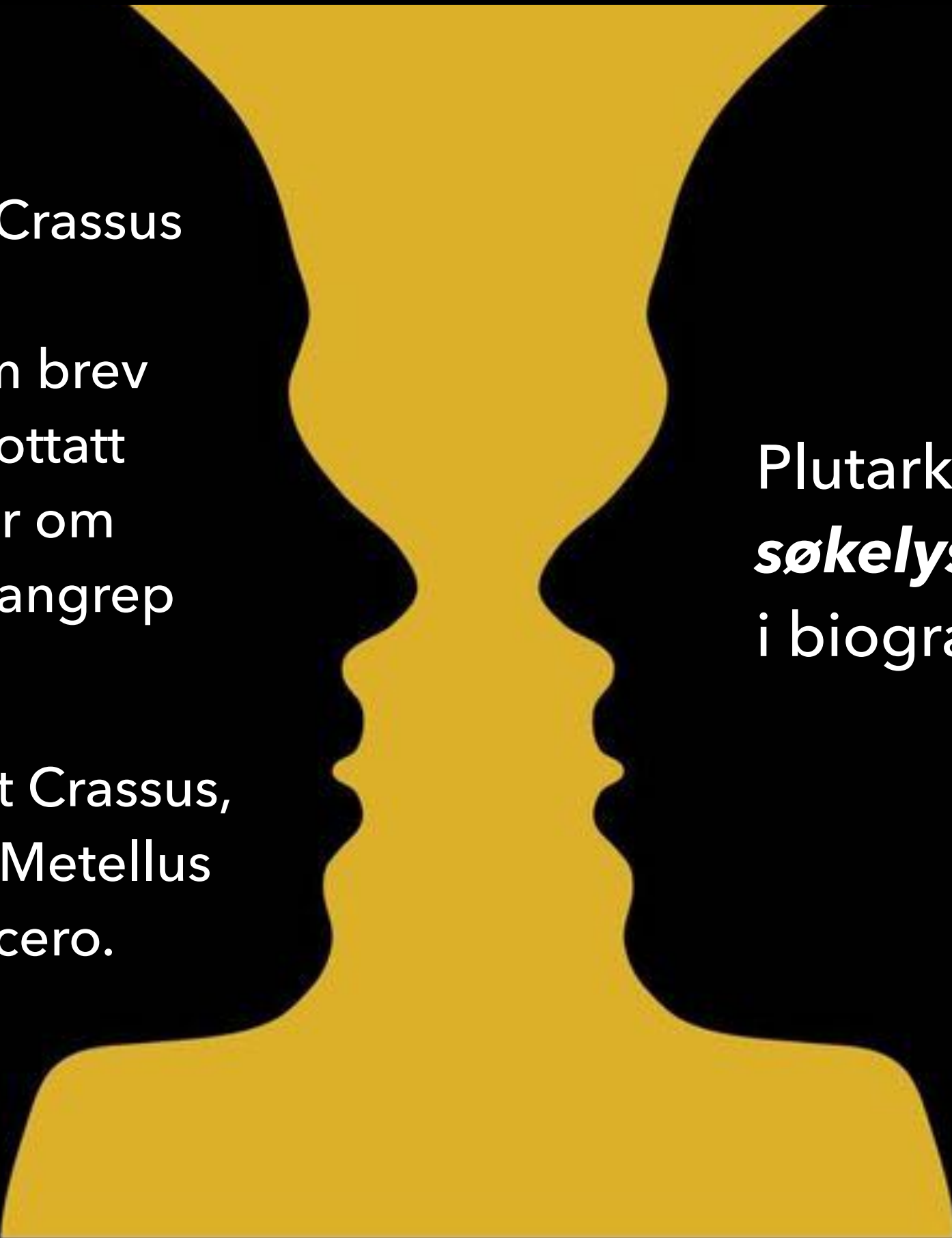
6. ÉN ELLER TO?

-
- ▶ Markus og Lukas har én mann fra gravhulene (Mark 5:1-20, Luk 8:26-39), Matteus har to (Matt 8:28-34).
 - ▶ Matteus har også to blinde menn (Matt 20:29-34) der Markus har kun Bartimeus (Mark 10:46-52) og Lukas har én blind mann (Luk 18:35-43).
 - ▶ Matteus har et esel og en fole (Matt 21:1-11) der Markus og Lukas har en eselfole (Mark 11:1-11, Luk 19:28-38)
 - ▶ Markus og Matteus har én engel ved Jesu grav, mens Lukas og Johannes har to.

6. ÉN ELLER TO?

Plutark:

- ▶ I *Crassus* går Crassus til Cicero og informerer om brev han hadde mottatt med advarsler om planer om et angrep på Roma.
- ▶ I *Cicero* er det Crassus, Marcullus og Metellus som går til Cicero.

Plutark setter **søkelyset** på Crassus i biografien om ham.

6. ÉN ELLER TO?

- ▶ **Søkelyset** settes på den av de to som tok seg av snakkingen (også av de to blinde mennene og englene), og på eselet som Jesus faktisk red på.
- ▶ Evt. Matteus nevner både esel og fole fordi han beskriver dette som oppfyllelsen av Sak 9:9 (hvor esel og fole nevnes).

- ▶ Bartimeus: Kan være at Markus har **søkelyset** på den av de to som var kjent for leserne hans, selv om det var to menn.

7. JAIRUS' DATTER

«Min lille datter holder på å dø. Kom og legg hendene på henne så hun kan bli frisk og få leve.» [...] Mens han ennå talte, kom det folk fra synagogeforstanderens hus og sa: «Din datter er død. Hvorfor bryr du mesteren lenger?» Jesus hørte det som ble sagt, og sa til synagogeforstanderen: «Frykt ikke, bare tro!» [...] «Hvorfor støyer og gråter dere? Barnet er ikke dødt; hun sover.» (Mark 5:21-43)

For hans eneste datter, som var omkring tolv år gammel, lå for døden. Mens Jesus var på vei dit, presset mengden seg inn på ham fra alle kanter. [...] Mens han ennå talte, kom det en fra synagogeforstanderens hus og sa: «Din datter er død. Bry ikke mesteren lenger.» Jesus hørte det og sa til faren: «Frykt ikke, bare tro, så skal hun bli reddet.» Da han kom fram til huset, lot han ingen andre bli med inn enn Peter, Johannes og Jakob og barnets far og mor. Alle gråt og jamret over henne. Men han sa: «Gråt ikke! Hun er ikke død, hun sover.» (Luk 8:40-56)

«Datteren min er nettopp død, men kom og legg hånden din på henne, så får hun leve.» Jesus reiste seg og fulgte med ham sammen med disiplene sine. [...] Da Jesus kom til forstanderens hus og fikk se fløytespillerne og den støyende flokken, sa han: «Gå ut! Jenta er ikke død, hun sover.» (Matt 9:18-26)

7. JAIRUS' DATTER

Plutark:

- ▶ I *Cicero* faller dommen mot Lentulus og Cethegus den 3. desember, og straffen ble utført neste dag.
- ▶ I *Cæsar* skjer alt på samme dag.
- ▶ Egentlig blir straffen utført 5. desember, med et annet møte den 4. desember (*Crassus*)
- ▶ Plutark har **komprimert** historien i både *Cicero* og *Cæsar*.

7. JAIRUS' DATTER

- ▶ “Folk fra synagogeforstanderens hus” (Mark) → “en fra synagogeforstanderens hus” (Luk).
 - ▶ Lukas har *søkelyset* på mannen som snakket, selv om det var flere.
- ▶ Matteus *komprimerer* historien (9 vers, mens 23 i Mark og 17 i Luk) og presenterer datteren som allerede død når Jairus kommer til Jesus. I Markus og Lukas dør hun på et tidspunkt etter at Jairus har gått hjemmefra.
- ▶ “Hvorfor bryr du mesteren lenger?” og “Hvorfor støyer og gråter dere?” (Mark)
 - ▶ → “Bry ikke mesteren lenger!” og “Gråt ikke!” (Luk)
 - ▶ → “Gå ut!” (Matt)
 - Lukas *endrer de to spørsmålene* i Markus til imperativer.
 - Matteus *endrer siste spørsmål* til en imperativ med et annet verb.

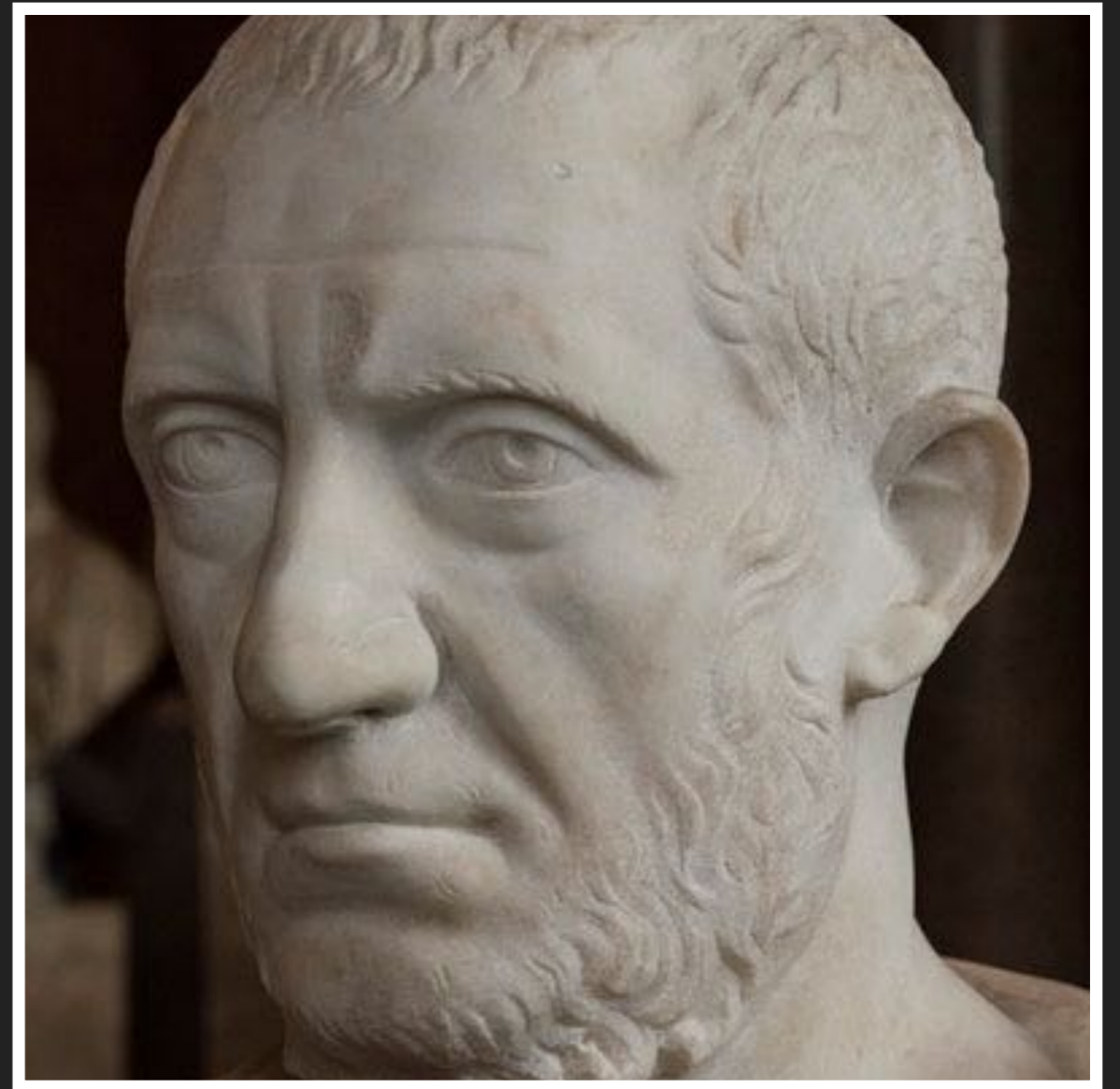
ANDRE FORFATTERE: SALLUST

- ▶ Catalinas trussel i *Cicero* skjer juli 62.
- ▶ Historikeren Sallust har trolig flyttet den til 8. november 62 for å få mest mulig ut av den, ettersom dette da blir Catalinas siste avskjedsord. For å lage en god historie enda bedre?
- ▶ Sallust ble ansett som en av Romas største historikere.

ANDRE FORFATTERE: TACITUS

- ▶ Historikeren Tacitus ser ut til å ha flyttet en rettssak fra desember til våren før.
- ▶ Ronald Mellor: "Antageligvis gjorde han dette for å lage en enda bedre historie. Han anså ikke den nøyaktige datoen for en hendelse viktigere for en historiker som prøver å overbringe moralsk sannhet gjennom en overbevisende fortelling."
- ▶ Tacitus er også ansett som en av Romas største historikere.

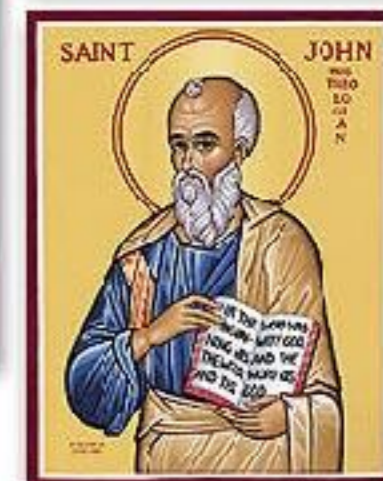
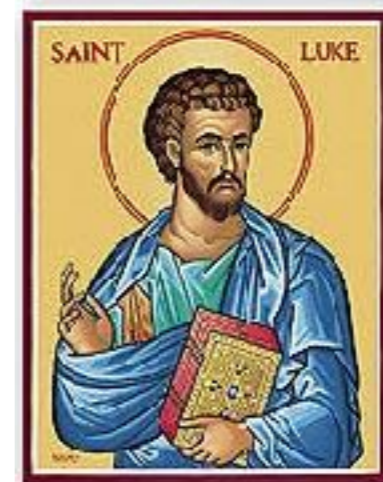
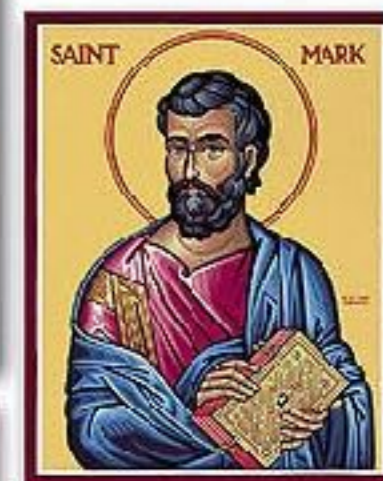
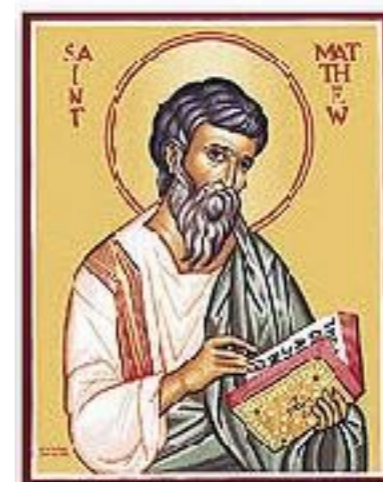

ANDRE FORFATTERE: ASCONIUS

- ▶ Brukte metoder som vi forbinder med moderne historieskriving.
- ▶ Hans mål var alltid å rapportere hendelser slik de faktisk hadde skjedd og sørge for nøyaktige datoer.
- ▶ Ble ikke ansett som i nærheten av Tacitus og Sallust, fordi han ikke prøvde på å skrive kunstnerisk prosa som kunne bli verdsatt som litteratur i seg selv.

HVORFOR ER DET ULIKHETER MELLOM EVANGELIENE?

- ▶ Fordi de er oldtidsbiografier, og de er bra skrevet! Evangelistene valgte denne sjangeren så de skulle bli lest og verdsatt.
- ▶ Fordi evangelistene presenterer hvert sitt bilde av Jesus.
- ▶ Fordi de skriver til hvert sitt publikum og tilpasser stoffet for dem. Hvert evangelium forteller hele historien slik forfatteren ønsket å fortelle den.

**HVA BETYR DETTE FOR
EVANGELIENES TROVERDIGHET?**